

1981 - Minnesanteckningar av Ernst S. Candell

(född i Tylla i Torsång den 27 nov. 1877)

För att börja med min barndom, så var den i likhet med andra fattiga barns, dock tämligen varierande beroende på att våra föräldrars ekonomi ibland var bättre, ibland sämre, dock mest det senare.

Vår syskonkrets var ganska stor, 7 st, men tack vare vår dugliga och ordningsälskande moder hölls vi alltid rena och snygga, även hade hon god tukt på oss alla. Jag bör i sammanhang härmed även teckna våra föräldrars biografi, i den mån jag kan minnas, samt med dem närsläktade och förfäder.

Vår fader Erik Gustaf Candell föddes i byn Sörbo i St. Tuna socken i Dalarna den 22 Nov 1839. Utom honom äfven tvenne bröder, Knut Adolf och Schang Jules Babtiste, samt trenne systrar, Ulrika, Emma, Hilda. Av syskonen blefvo ogifta, Knut och Hilda Candell, således finnes med namnet Candell blott två släktgrenar, vår farbror Jules samt vår egen såvida ingen äldre finnes, hvilket är mig obekant.

Af vår faders föräldrar vet jag litet, dock vill jag minnas det jag hörde att vår farfars far var trädgårdsmästare i St. Tuna, därom vittnade även namnet å den plats där deras gård en gång stått. Ännu i min ungdom kallades den för Candells trädgård, trots att blott fragment däraf återstod, men torde ha varit fin på sin tid o ganska betydande.

Vår farfader har vi även litet reda på, han var anställd som s.k. Berggevaldiger, hade tillsyn över mått och vikter, men blef den senare delen af sitt lif sinnessvag, vid hvilken ålder han dog är för oss obekant och torde äfven för vår fader varit också blott ett svagt minne.

Enligt traditionen härstammar vår släkt på fädernet ifrån Frankrike eller Belgien. Troligen dock Frankrike av namnet att döma, på franska Candielle, svensk översättning tror jag blir ljusstake eller kandelaber hvaraf kan tänkas att våra förfäder i långt svunnen tid haft ett släktmärke eller ett vapen i form af en trearmad ljusstake. Slakten tros ha invandrat till Sverige någon gång på 1600-talet.

Nu har jag i stora drag tecknat mina minnen af våra förfäder med namnet Candell vad mig är bekant, återstår således vårt moderne.

Vår moder är född på Dalfors numera för ett 50-tal år sedan nerlagda bruk i Ore socken Dalarna. Dotter till en smed, Anders Tungström, hennes namn Sara Ulrika och född den 27 december 1844. Utom henne trenne syskon, Bröderna Gustaf och Carl, samt en syster Greta, alla gifta men dogo före 50-årsåldern, alla utom vår moder, som när detta skrives ännu lefver, någon biografi af slakten i öfvrigt saknas.

Som jag i början nämnde voro eller äro vi sju syskon, lefver när detta skrives alla, Edvard, Konrad, Carl, Agnes Hulda och Sixtus i den ordning vi kommo hit till världen. Alla var vi hänvisade till att så snart vi slutat vår skolgång, och ibland före, med vårt arbete bidra till familjens underhåll, våra systrar som barnjungfrur och vi pojkar i sorteringsarbetet, samt förresten det arbete som fanns att tillgå. Säkrast var dock sorteringsarbetet hvilket arbete dock ibland kunde vara ganska ansträngande. Särskilt vid skiftgång, med dygnets indelning under ljusaste tiden af sommaren, fyra 6-timmars skift, utan raster dvs arbete i sex timmar och vila i sex, och med barns obenägenhet att njuta den vila som bjöds kunde hända att man somnade midt i sitt arbete för att vakna i plurret, hvilket för övrigt ingenting betydde när man nästan var lika bekant med det element som luften. Och torkningen af kläderna förrättades för det måsta på stället såvida solen sken, annars larvade iväg hem och gjorde ombyte samt en kopp kaffe af mor om det fanns.

Så gick åren, vi blevo äldre och ville pröfva vingarna utom hemmets rämärken, dock ej för aflägsat därifrån och hemmet var fortfarande vår medelpunkt så länge vi var ogifta.

Jag överlämnar åt de övriga, att var för sej göra sin egen biografi och talar måst om mej själv. Som sagt vi flögo ej så långt hemmet före 20-årsåldern men en vinterdag efter trettondagen år 1893, tyckte jag att stugan blev mig trång, jag beslöt att resa till Skutskär för att om möjligt skaffa mig något arbete där på sågverket, min broder Edvard var där förut och jag litade på honom att alltid skulle det väl bli någon råd, jag var ju blott 15 år, och första gången jag var så långt bort, litet hade jag i respengar, jag tror om jag minns rätt ej fullt fem, säger och skrifer fem kronor. Resan från Korsnäs (där jag övernattat hos mina kusiner vid Helsingstrand) till Gefle jag köpte försiktigt nog icke biljett längre, kostade tre och sextio, kom till Gefle vid tolftiden, fick därpå min förfrågan om nästa tåglägenhet till Skutskär reda på att det skulle bli först kl. 3. Då tänkte jag, jag tar och går de 2 milen så spar jag några ören, sagt och gjort, jag tog mitt pick och pack och larvade iväg, rätt så stor packning hade jag att bära, jag kommer ihåg att när jag kom i utkanten av staden var jag i en brödbod och köpte några bullar som jag fästade på, allt nog det blev mörkt långt innan jag kom till Skutskär.

Jag minns att jag frågade många mötande om det var långt fram, samt även om det möjligtvis kände någon som hette Edvard Candell där och träffade en som hade något reda på honom, men trodde han bodde i en by, Bodarne som låg en dryg fjärdings väg därifrån. Jag fortsatte på väg till Bodarne var in på ett skogsvaktar boställe efter vägen för att göra mig bättre underrättad och hade tur för folket i gården där kände min broder mycket väl, hade lagat flera klockor åt dem.

De gav mig anvisning i vilket hus han bor och så var jag framme för att mötas av underrättelsen att min broder för tillfället arbetade vid Mackmyra, men han hade rum, och även en inneboende, även han från Torsång så att det gick ju bra, fast den som för närvarande disponerade rummet var om möjligt ännu fattigare på mynt än jag, så han viggade en krona av en kamrat för att klara av de första svårigheterna vis a vis mig, men jag förklarade att jag hade mynt sjelv hela en och tjugofem, så det var ingen fara. Nåväl där bodde jag och mådde godt i över en vecka, godt om läsning hade min bror och vad mat ankommer fattades ingenting, han hade sin handel hos tvenne gamla fröknar och god kredit, det fick jag veta av rumskamraten, men jag tror inte att jag anlidade den värst mycket, men något tror jag att jag drog på framtiden.

Så fick min broder Edvard vi ett besök i Gefle, av en bekant höra att det ankommit en liten broder till honom till Bodarne, så han reste dit och konstaterade att det var jag. Han skulle arbeta kvar däri Mackmyra ännu en vecka, tills sågen i Skutskär skulle sättas igång. Jag förklarade min avsigt att om möjligt skaffa mig något arbete där också genom hans hjälp. I alla fall var det ej lönt att försöka förr än sågningen börjat. En vecka gick igen, min broder kom åter och började sitt gamla arbete som hjälpsågare och så en dag fick äfven jag arbete i isrännan, där timret flottades fram från timmervältorna fram till sågen. Mitt arbete bestod av att i en mindre båt hålla isvaken öppen och fri ifrån is, samt sticka undan timret till rännan. En vecka dag- och en vecka nattskift, å va det var kallt och hvad jag frös de långa nätterna i båten. Min aflöning en och fyrtiofyra pr skift.

Efter att ha haft det arbetet ungefär en månad förflyttades jag till sågen, att sköta spånledningen och för övrigt städa och hålla rent, raka ur groparna under sågramarna o s v under halva sågen d v s för tolv ramar. Nu fick jag en och sjuttiofem pr skift, eller full karldagspenning, men farligt arbete var det allrahelst som jag ej förstod det farliga i att taga de ginaste vägarna öfver ramledningar som korsade hvaranadra när något mankerade. Jag blev dock vid tillfälle varnad för sådana experiment. I detta arbete fortsatte jag till de sista dagarna i april då jag reste hem på pappas uppmaning samt Inspektör Lien i Torsång vilken då lovade mej högsta timlön då femton öre i timmen, vilket jag också fick samt därtill 10 kr i drickspengar vid arbetets slut på hösten. Jag var då skrivare på skiljestället. Och så gick den sommaren, och det blev vinter.

Om jag minns rätt, tror jag att jag var i Aspeboda socken och högg s k rostved till Falu gruva någon tid av vintern 1894 och började förstås på skilj estället som vanligt.

På vintern 1895 var jag med inspektör Lien i Bullerforsen för strömrrensning, för att åter på våren börja på skiljestället.

Jag hoppar nu tillbaka till våren 1894 på hösten, efter flottningens slut, då jag var med

min broder Konrad och en till, vi späntade s k pärt(takspån) åt en Karl Göransson ifrån Gustafs socken, där vi förtjänade, jag tror 3 kronor pr dag. Och det arbetet räckte fram till jultiden det året.

Fortsätter med året 1895. Efter sorteringsarbetets slut sökte jag och fick arbete vid dåvarande Runns Ångsåg, under faktor Svensson, på brädgården med diverse förekommande arbeten. Min broder Carl var då nygift och bodde på Helsingberg, med arbete på Korsnäs lådfabrik. Jag bodde i ett s k "storrum" i kasernen vid Hälsingstrand. Vi bodde ca 20 mani ett sådant rum, och "kockade" åt oss själva förstås. Stående rätter på matsedeln var kolbulle, någon gång ärter o fläsk, potatis och limpa och någon gång även mjölk. Kackerlackorna tog många gånger sin anpart av limporna.

Arbetet var som överallt, från sex till sex, lika alla dagar även lördagar. Jag minns att jag begärde fritt från arbetet någon lördagmiddag för att hinna med turbåten Sylfid, för att hälsa på dem därhemma, men blev alltid nekad av faktor Svensson. Jag blev inte i tillfälle att fara hem på vad jag tyckte, den långa tiden av två månader trots den relativt korta vägen. Att fara fram och tillbaka på en söndag, därtill var vägen för lång, nära två mil, och dagen för kort på senhösten.

En lördag, någon av de sista dagarna i november eller första i december, i alla fall en lördag, hemlängtan var stark och jag hade en aning om att dom slaktat grisen där hemma. Alltnog, på ett eller annat sätt krånglade jag mej från arbetet lite tidigare än vanligt den dagen, lånade ett par skridskor och satte iväg över sjön Runn i skymningen, på nära nattgammal is. Lyckligtvis hade jag så länge jag såg ett skridskospår att följa efter andra som farit förut på dagen. Allt gick dock bra, och jag kom lyckligt och väl hem till far och mor.

Återvände samma dag, dagen därpå på eftermiddagen, men dröjer alltför länge hemma så det blev mörkt när jag kommit en bit ut på sjön. Det gick dock bra undantag av att jag åkte vilse och kom i närheten av Hissnoret där jag kände isen braka där jag åkte. Jag förstod att jag åkt fel och satte iväg utåt sjön igen där isen var säkrare och fick långt ute på sjön någonstans se en lykta som svängde hit och dit, förstod att det var någon mer ute i mörkret och ansträngde mig av alla krafter för att hinna upp densamme vilket även lyckades. Min glädje blev stor då jag i den åkande igenkände en kapten å ångaren Barbro Engström. Jag visste mig i hans sällskap säker.

Arbetet vid Runns Ångsåg räckte till dagarna före jul. Nöjen på den tiden i Korsnäs med omnejd på lördags och söndagskvällar var för de flesta arbetare att festa, spela kort, gå på frälsningsarmen m.m. i den stilen. Ja det var det året. Så 1896. Kan inte med säkerhet avgöra men var nog utan arbete till i Februari, då jag åter blev Inspektör Lien på strömningsarbete i Bullerforsen vilket arbete räckte till förarbetens börjande för sorteringen igen.

Då och före den tiden arbetade vid sorteringsanläggningarna folk från Wärmland samt även från övre Dalarna, särskilt har Wärmlänningarna varit städse återkommande om vårarna. Vad särskilt ankommer dem, så kom det den tiden ej ifråga att åka på tåg eller häst, den långa vägen ca 30 a 35 mil utan de tog sin näverkunt på ryggen fullpackad med proviant m.m. och gick. Något annat kom ej i fråga. För att åter på hösten göra samma resa hem, nu med lättare näverkunt men tyngre börs eller "pong" som dom sade. Det gällde att under sommarens lopp spara så många slantar som möjligt, följaktligen skulle det levas så billigt som möjligt. Amerikanskt fläsk, kvarterstjockt med späck spelade en dominerande roll i deras mathållning. Motti eller "nävgröt", doppade i flottet också samt mer eller mindre fett sill, och naturligtvis kolbullar, jag kan ännu tycka mig se, där i ett ej för stort kasernrum, rökigt och svart, med bara timmerväggar, på vilka hängde, fästade i spikar, långa långa fläskstrimlor mellan allehanda klädespersedlar och på hyllor mellan de två våningar s.k. terrsängar, diverse grejor stekpannor o.d. kaffekokare ej att förglömma, in kommer 15-20 man för att på den knappa tiden, få sej lite till livs, det blir trängsel kring den enda eldstaden en öppen spis.

Men bra går det, stekpannor fräsa och kaffekokare puttra, det glmmas med äkta värmländsk gemyt och alla äro mätta och färdiga att på minuten vara på sina platser och börja sitt arbete igen.

1897. På hösten det året, fick jag av några som varit i Torsång på flottningen och som lyckats få arbete med landsvägsbyggnad brev, att om jag reste dit upp till Elfdalen så skulle jag få bli med dem. Jag reste alltså och åkte med forbonde uppöver från Mora, hittade mina kamrater i en by som heter Roth, där de bodde i en gammal stuga (nu museum) och så knogade jag där med rallarkärran i några veckor, tjänte bra, men fick gå utan arbete någon vecka sedan vägen var färdig, så det var jämt.

Råkade så en dag när jag var nere i kyrkbyn träffa en gammal bekant, Carl Göransson, från Gustavs som vi späntat pärt åt förr, han hade drivning 3 mil uppåt, eller rättare sagt, skulle ha, så han frågade om jag hade lust att bli avmätare åt honom, jag kunde få börja arbetet med detsamma. Jag samt en till. Matsson hette han förrästen, även han bekant till mej. Vi skulle upp till ett ställe som hette Nervernäs, och börja med iordningsställande för drivningen, reparera kojor o.d. Där var vi för oss själva och gick och rotade en hel månad och bodde i en skogvaktarstuga tillsammans med en s.k. bevakare som Elvdalens socken hade där, för det var socknens besparingsskog. Hela 3 mil var det till kyrkbyn, vår närmaste post och proviantplats. Så en gång var vecka på lördagen, tog jag ränseln på ryggen och gick ner för att proviantera samt för att hämta post.

Annan väg än gångstig fanns inte, så det var att gå den långa vägen, men jag åtog mej gärna proviantskaffningen för de väntade brevens skull. I mitten av Nov. kom snö och drivningen började, några dagar före jul slutade vi för helgens skull och reste hem, men beordrades efter nyår upp till Särna socken.

1898. Där var jag som avmätare på en fäbodvall vester om Särna, på gränsen till Transtrand, till i mitten av Mars, då det var färdigt där. Sedan bodde jag på Särnaby tillsammans med tvenne kamrater som även var avmätare åt Göransson, på en annan drivning en halvmil söder om Särna, där även jag fortsatte. Månadsavlöningen var 65 kr.

Hos Göransson fortsatte jag till drivningens avslutande och litet längre med avsyningar o.d. Hans skogsaffärer gingo emellertid dåligt, så dåligt att t.o.m. att även jag blev fodringsägare av honom.

Sommaren det året uppe i Särna hade jag inte fast arbete, utan i två månader knogade jag med än det ena än det andra, således mera tillfälliga arbeten. Bland annat arbetade jag åt en inspektor Pettersson för Korsnäs bolag diktade tvenne rum, därefter var jag med och vinterbonade en f.d. Skröder tillhörande jakt o. fiskestuga på fem rum, utefter elven 1 mil från Särna. Dit fraktade vi, en Korsnässkogvaktare och jag, från en cirkelsåg i övre änden av Särnasjön, sågspån i en båt, en strömbåt, utför forsar och strömmar och stånggade oss uppför igen, att ro gick inte. Även var jag med en gubbe, förresten ägare av kafe och matservering, och sågade plank och bräder på en såg som drevs med vattenhjul och ramen av trä. Förresten av trä var allting t.o.m. vevstaken. 5 sågblad, någon kantning kom ej i fråga, men stockarna gick ganska fort igenom. Vi sågade ända till 40 stockar pr. dag när det inte krånglade på något vis. Och det var inte småttimmer heller, minsta 8 tum i topp ända upp till 13. Den sågningen fodrar tala lite särskilt. Gubben, sågaren, hette Håll Anders Andersson till börden Elvdaling o. gift med en Wärmländska, barnlösa, hade som jag nämnde kafe och matservering som frun skötte, med hjälp av tvenne pigor. Gubben mångkunnig, gjorde nästan vad som hälst. Som han kände mig gott, jag hade vistats där mycket emedan min förutvarande prinsipial, Göransson bodde där, så frågade han om jag ville bli med honom och såga några hundra timmer, jag skulle få 3 kr. om dagen och maten, och det sade jag ja till.

Nåja, någon dag därefter skulle vi med proviant och andra tillbehör embarkera på hans egandes präktiga strömbåt och ner till den en bit utöver älven, vid en å belägna sågen.

Nog inskeppade vi oss och for, men gubben hade sin fru ovetandes, även åtskilligt med starkvaror, hela 5 liter, och när vi kommit ett stycke utöver sjön, så ville han hälsa på en bekant på andra sidan. Nåja vi kom inte längre den dagen.

Dagen därpå så skulle vi förstås fortsätta, men gubbarna skulle räta till sej med några tutingar först, på eftermiddagen nån gång kom vi då iväg, men något arbete blev det naturligtvis inte den dagen.

Dagen därpå skulle vi börja och ställa i ordning och reparera stöttor eller sätta stöttor på såghuset så att det ej skulle ramla i ån när vi satte igång. Nåväl, gubben tyckte att det gått bra, då vi hade klart frampå eftermiddagen, så han tyckte att nu kan vi ha lite roligt här efter idag, och slog upp en liter cognak, så vi gick ut och metade i ån. Han var förövrigt och ivrig fiskare, han stod ett stycke ovanför mej på en hälla med sitt flugspö. Rätt som det var så hörde jag ett plask, och gubben kom flytande, men jag hann räcka ut mitt metspö han fick tag i det strax ovan fallet. Sedan aktade han sig Håll Anders och hushållade på det som var kvar av det starka.

En liten bit ovanför den s k sågen, låg en om möjligt ännu äldre skvaltkvarn, dit folk även for och malde säd och annat till kreatursfoder. Jag kommer ihåg en liten episod, vissa omständigheter gjorde att sågen och kvarnen ej kunde gå samtidigt, varför de som skulle mala använde natten därtill när vi sågade om dagen, och det gick ju bra.

Men en gubbe kallad Fjöstu Sven tyckte inte om tillställningen, han var förrästen inte Håll Anders vän förut heller, han gick ner till vattenhjulet en natt och slog sönder vevaxeln för oss, så vi fick snickra den dagen, den andra gubben malde gladeligen sitt komjöl under tiden, sedan jag skilt gubbarna åt ett tag, när de prävade vilkens skägg hade de bästa rötterna, det var förrästen orginella gubbar båda två.

Initiativtagare: Uno Candell

Layout: Lars Candell, Härnösand

"Skriftlörd": Lars Candell, Stockhom

Ur verksamhetsberättelsen för år 1980

Styrelsen har bestått av: Thorild Ahlund, ordförande och kassör, Per Andersson, vice ordf. och stugfogde, Tore Nilsson, sekreterare, Tage Pettersson, intendent, Ruth Andersson, stugvärdinna, Lars Sundberg och Pär Nilsson.

Medlemsantalet har under året ökat med 179 och uppgår nu till 753 medlemmar. Styrelsen har under året samlats till 12 sammanträden förutom ett antal arbetskvällar vid Hembygdsgården. Under hösten har stora arbetsinsatser gjorts vid ombyggnad av köket, som nu fått utrustning för en rationellare drift vid större fester. Arstrycket 1980 som var ett bildhäfte med motiv från översvämningen 1916 har mottagits med mycket stor uppskattning av medlemmarna.

Traditionsenligt har under året föreningen arrangerat Valborgsmässofirande med brasa, vårtal, körsång och fyrverkeri. Tillsammans med Torsångs Idrottsförening svarade föreningen för Midsommarfirande som detta år samlade ung. 10 000 personer. Hembygdsföreningen stod också som värd för en friluftsgudstjänst i Viken samt för en samling för Torsångs Sociala förening. Mycket uppskattade var de två sommarkvällar med musikalisk underhållning som en särskild sektion svarat för. Från Borlänge kommun har erhållits ett anslag om 1 000:-. I Hembygdsgården och samlingarna har under året investerats 13. 240:-. I denna summa ligger också utgifter i samband med fortsatt filmning.

Som gåvor till Torsångs Hembygdsförening har överlämnats:

Kassabok förd vid arbetet med bankfyllnad till Lillälvsbron 1932-33 av Lars Sundberg, Tyllahagen.

100:- för försåld matta vid Hantverksdagen av Anna Gustafsson, Lilla Ornäs.

Notbok för mässingsblåsare (basun) av Elis Sjöberg, Tronsjö.

Två fårskinnspälsar (Malungspälsar) av Britta Eriksson, Borlänge.

Vävstol av familjen Westlund, Kristinagården i Dalviksberg.

Förrådsbyggnad av kyrkliga samfällighetens Fastigetsnämnd.

Böcker och tidskrifter av Harry Lidman, Sunnanö.

Ett 20-tal notböcker som använts av "Torsångs privata musikkår" av Oskar Haglöf, Tronsjö.

Uppgifter om Torsångs församling 1980

Under 1980 föddes 23 barn, dog 8 personer, inflyttade 114 personer och utflyttade 54 personer.

Folkmängden utgjorde den 31 december 1980 1336 personer, 697 män och 639 kvinnor, en ökning med 105 personer.

[Till huvudsidan](#)
